

Příroda 3.0 nebo 1.0 návraty?

Aneb EDO Olomouc 2018 radikálně přehodnocuje úhel pohledu (a my s ním)

Jana Dlouhá

Envigogika 13 (1) – Inspirace/ Inspirations

Publikováno / Published 10. 8. 2018

DOI: [10.14712/18023061.572](https://doi.org/10.14712/18023061.572)

Abstrakt

Člověk se snaží o soužití s přírodou, někdy tedy spíše o její vytěsnění (alespoň v tom, čím ona sama je). Pokud ji kultivuje, pro své potřeby, avšak s respektem k její povaze a podstatě, příroda se přizpůsobuje jeho nárokům. Co takto vznikne, je krásné, a krása je též ukazatelem funkčnosti. Ze strachu ji však někdy zcela opouští; pak se mu připomíná – jsem tu a ty mne potřebuješ! Tehdy zatouží po její archaické podobě, ohlíží se zpět a vstupuje do dávných vztahů, přizpůsobuje se jim. V dnešním světě pak s ní nemusí být propojen vůbec, pro člověka je snadnější žít plně uměle. Co mít musí, je pouze její plodná energie; a tedy se rozhodne zaměstnat jen tuto sílu pro své výtvoř. Jenomže to už příroda není sama sebou, protože se sama ze sebe neobnovuje. Co když ale přes všechno naše zanedbávání, popírání či dokonce znásilňování si příroda hledá vlastní způsoby bytí, v tomhle našem radikálně změněném světě, pro který už ani nemáme vzorce krásna? Pokud jste byli na EDO Olomouc, možná znáte odpověď...

Klíčová slova

Prostředí; ochrana přírody; EDO Olomouc

Abstract

Nature is a system of interdependent relationships. Relationships have to be renewed; interactions are essence, form is phenomenal expression. The possibility of relationships arises from difference, the distinction between the phenomena and the entities (their manifestations) that either bridge or, on the contrary, underscore these differences so that they can appear.

Key words

Environment; nature protection; Ecological Days Olomouc

Vyhnání z ráje

Příroda je systém vztahů mezi sebou navzájem, i s okolím. Vztahy jsou potřebné, aby se obnovovala; interakce jsou podstatou, podoba je jevovým vyjádřením. Možnost vztahů vyplývá z diference, rozdílu mezi jevy a entitami (jejich projevy), které pak tuto rozdílnost překlenují nebo ji naopak podtrhují, aby se mohly jevit.

Soudí se, že pro přírodu je nejdůležitější být sama sebou, o sobě, kdežto vztahy k člověku jsou většinou smrtící. Ne vždy se tak usuzovalo. Z minulosti jsou známy kulturní krajiny, které jsou výsledkem zásahů člověka, a dosud překvapují svou druhovou bohatostí, zakládají kulturní ekosystém. Členitá zemědělská krajina, kterou člověk citlivě obhospodaruje, je nejen příkladem soužití výhodného pro obě strany; je zároveň krásná, cenná i z přírodního hlediska. Také zde nejspíš jevová podoba poukazuje k povaze vztahu – v tomto případě založeném na péči a vzájemné potřebnosti. Později se ale něco pokazilo. Člověk byl postaven proti přírodě a z toho povstala podoba zničené krajiny – jsou na ní patrné stopy moci, která chtěla vládnout násilím. Devastovaná území dosvědčují, že vzájemná závislost, a tím i rovnováha vztahu, je porušena. Co se vyvíjelo po staletí, zmizelo během několika generací, a tak se hledá nová možnost souznění s přírodou. Založená na dávných vazbách a nově vznikajících interakcích – jak by ale toto působení mělo vypadat, si ze své odtažité pozice už ani nejsme schopni představit. Člověk stojí před tváří přírody bezradně, nehledí do ní jako do svého zrcadla. Příroda je mu – už ne silnějším, nerovným soupeřem, ale také ne partnerem k dialogu – neznámým územím, ve kterém se nevyzná. Terra inkognita, i přes veškerý detailní popis entit, jevů a zákonitostí. Nic z toho nevede k bytostnému porozumění – jež by formovalo stejnou měrou člověka jako přírodu, a jejich souznění.

EDO Olomouc 2018, sál Divadla hudby. Foto: Ladislav Miko

1.0 návraty

Přírodu od (života) člověka oddělit nelze, ani ji jemu plně podřídít – pak už to není příroda, protože se neobnovuje sama ze sebe. V této odtažitosti se nedaří na sebe vzájemně působit, a návrat člověka do panenské přírody je šok pro obě strany. Přesto se o něj stále znovu pokoušíme – čekáme, že v sobě skrývá něco podstatného, o co jsme přišli a marně to hledáme. Jsme vyhnáni z ráje a toužíme po něm – velmi nám cosi chybí...

Jak se ale navrátit, a jde to vůbec? Jedna z možností je obnovit původní vazby včetně závislostí, a to činnostmi veskrze tradičními. Odejít na ostrovy archaické přirozenosti, vážit cestu zpět do souvislostí, které je třeba rekonstruovat. Vzdálit se současné civilizace, neúčastnit se jí. Sestup k této dávné přirozenosti se ale nedaří, nemůžeme na ní mít velký podíl, protože jsme se minuli v čase – ona dnes už ve své dávné podobě přirozeně nevzniká. Náš vztah může být už jen pasivní, a tak jsme její diváci, ne aktéři. Diváctví přirozenosti je pozice hodně podobná té, kterou se vyznačuje čiré nepřátelství – je v ní obsažen odstup, neangažovanost.

Myslíme si, že tento odstup potřebujeme pro poznání. Poznávat *sebe* je něco jiného, než poznávat *tebe*, a to se zase liší od poznání *onoho*. Přírodu zkoumáme tím třetím způsobem – vidíme ji jako víceméně nezávislé prvky, jež mají své místo v rovnovážném systému. Všechna vychýlení z tohoto harmonického stavu jsou pak svého druhu úchylkou, a tak příroda (podle naší logiky) nutně směřuje k ustavení rovnováhy nové. Že rovnováha umrtvuje dění, nám příliš nevadí – rovnovážný stav se dobře popisuje; platí při něm zákonitosti, o které nám jde. Z přírody, která je děním nebo životem, si tak ovšem odnášíme její víceméně mrtvý obraz. Který se nás vnitřně nijak nedotýká – je obecný a vědecky podložený.

Ale v systému přírody fungujícím na vědeckých principech člověk své místo nemá. Vzdaluje se jí a chodí ji pozorovat s lupou. Samotnou přírodu jsme tak vykázali do jejích vlastních území, kde zavládla totalita přírodních zákonů. Tam s ní být neumíme. Můžeme zde (ne škodit, spíš) pomáhat vzniku toho, co už bylo, podle obrazu a pravidel, která jsme si stihli vytvořit. Jak je na tom přirozenost s pravidly, ale nevíme – možná ji ruší v jejím bytí...

Příroda 3.0

Pokud se přirozenost s obecně platnými pravidly neslučuje, nemůže člověk ze své abstraktní pozice přírodě blízké vztahy založit, ani z nich mít užitek. Jenomže bez těchto zákonitostí se už dnes (racionálně) neobejde, a tak se snaží vytvořit vztahy kvalitativně nové. Buduje vlastní světy – ty lze snadněji ovládat, není potřeba znát vnitřní dynamiku přírody; stvořený svět funguje dle našich pravidel a potom je snaze manipulovatelný. Člověk z původního světa přírody stále více uniká, obývá raději prostředí, které je mu pochopitelné. Přírodu do něj zve, ale kontrolovaně, ne už tak, že by jí ponechal plnou možnost sebe-vyjádření. Příroda je do člověkem vytvořeného světa zahrnuta po částech, a podle toho, jak jí v tu chvíli (účelově) rozumí. Má vyjadřovat přání člověka, a to skrze síly a tendence, jež jsou jí vlastní – které stvořit nelze. Příroda je využita jen jako působící síla, výsledek je určen předem. Nové entity tak jsou v podstatě „nadesignovány“ člověkem, podle jeho plánu, avšak stavební kameny a vztahy mezi nimi je stále nutno brát z přírody. Zde už příroda nehraje svou vlastní hru, ale naši, lidskou.

Na pomezí

Jenomže tohle přeznačení nefunguje. Příroda je to, co působí živelně. Je-li jí tato vlastnost upírána, hledá si nové cesty živelnosti – což pak s údivem sledujeme tam, kde pro její projevy nelze použít navykklé vzorce myšlení: naše romantické představy. Které vytrhují jevy a procesy ze složité skutečnosti, (účelově) je zasazují do kontextu, který jsme jim přisoudili. Takové přesazení ovšem vytváří napětí: přerušuje toky informací mezi jednotlivými „prvky“ přírody a v důsledku pak brzdí přirozené procesy. Nic z toho, co se rodilo z paměti místa a otisku rodu, z přítomného okamžiku a předzvěsti budoucnosti, již takto nevzniká. Události vzniku (završující vznikání) i plodného zániku již nekorespondují se svým okolím, jsou z plynutí času náhle vytrženy. To se děje i v dobrém úmyslu, za uměle vytvořených, rádob „ideálních“ podmínek. Příkladem je národní park s jeho systémem péče, který uchovává vztahy, jež panovaly při jeho založení nebo v jiném bodě minulosti. Uzavírá přírodu do sebe sama, vymezuje ji vůči světu lidskému, klade důraz pouze na jí vlastní, vnitřní vazby – toto nastavení ve svém důsledku vede k totalitě. Jeden typ vztahu už jednou naprosto převážil nad ostatními – zajistil nadvládu člověka. Nadvláda přírody by ale protiváhou být neměla...

Tak jsme přírodě přisoudili čas pouhého opakování; možnosti tvorby vyhradili pouze pro sebe. Tento kontrast však vytváří napětí ze střetu různých světů (přírodního, lidského), což ve svém důsledku může také vést ke genezi nového (myšlenek i reálných entit, nových druhů). Na rozhraních světů totiž dochází k výměně informací, názorů, hmoty, a přitom zde mohou přírodní děje vyjádřit sebe sama samovolně a tedy přirozeně. Zdá se, že spontánní interakce mezi vším, co se děje i co pouze dění očekává, urychlují procesy vzniku a zániku, snad dokonce evoluce; činí je intenzivnější, než (o čem si myslíme, že) je přirozené. Ke slovu se dostávají vlastní hybné síly přírody, což je především relační vztah ke svému okolí.

Je to tedy tak, že všechna pravidla chceme přírodě vlastně vnutit? Nakonec totiž tam, kde si chybění pravidel pro sebe otevře vlastní prostor, se děje to nejzajímavější, a také z přírodního hlediska nejplodnější. *Přírodní* tak do značné míry není ani to, co „funguje“ podle principů, jež jsme objevili (nebo vztahů, jež jsme popsali a ustavili coby žádoucí) – je jí to, co nás překvapuje, a to většinou nepříjemně. Příroda bují na perifériích – ne v územích, jež jí byla vykázána, ani v oblastech, z nichž byla vykázána zcela. Proniká do lidských sídel a vyjadřuje sebe sama tak, jak bychom nečekali (tedy přirozeně). Jak řekl Jiří Sádlo, daří se jí *na pomezí* – kde nepanují zákonitosti, jež ustanovil člověk, a současně dávno ustavený vnitřní řád přírody je zkoušen v radikálně nových podmínkách. Tyto nové podmínky, jak se ukazuje, nepotírají přírodní dynamiku a vztahy z ní plynoucí, jen jí vykazují nový rozměr svobody. Protože jde o vztahy nové, nevidíme jejich výsledek příznivě: neskládá se nám do obrazu světa, který již máme popsany a jenž se nám může zdát povědomý – žádoucí a krásný.

(Poněkud překvapivý) závěr

Svět je jevovou podobou lidských úmyslů a přání. Proto se člověk z jeho podoby tak zhrzil. Chce zpět svou přirozenost a s ní i původní vztahy. Ale to, čemu se říká přirozenost, ve skutečnosti *není* ve smyslu nějaké esence, kterou je třeba uchovat, chránit. Takto pojatá přirozenost by byla jen těžko aplikovatelná na lidský svět, a přitom přirozenost člověk potřebuje. Esenciální přirozenost nemůže být zároveň humánní, a staví tak člověka proti přírodě. Přirozenost je tedy spíše všeobecnou tendencí k bytí, projevení se, a to v rámci existujících vztahů. Vytváření umělých vztahů za účelem zachování přirozenosti je nepřirozené, vztahy jsou vždy propojené až do globální dimenze a tak se umělost nemůže dlouho udržet. *Návraty k přirozenosti* jsou pak spíše sloganem propagujícím určitou re-kreaci (nové rozmyšlení a prožití běžného života) a v každodenním provozu nemohou dlouhodobě fungovat.

To, že pokládáme „podstatu“ přírody – její přirozenost – za esenci, je pozůstatek metafyziky. Ten, kdo se tohoto „bytí v transcendenci“ vzdát nechce, se obrací k přírodě jako k poslednímu útočišti. Kvůli tomu ale nevidí současné dění a vztahy tak, jak *jsou* – skutečně, bez vytěsňování důležitých okolností. Krize přichází z této nevědomosti.

Jde tedy hlavně o to, nebránit se novým vztahům, uvědomovat si je a zahrnovat do nich vše – přírodu i lidský svět? *Mezislavěty* nám mohou v tomto smyslu ukázat cestu. Vztahová podstata přirozenosti totiž provokuje k úvahám – jež vycházejí z proměnlivosti vztahů a jsou nesené nesamozřejmostí porozumění, přese všechny znalosti. Je nutné vždy nové promýšlení v přímé interakci s touto (neesenciální) přirozeností. Tehdy se vzájemný vztah (založený na oboustranném poskytování dobra) může obnovit, a je naděje, že se to projeví taky jevově.

Protagonisté EDO Olomouc 2018:
Václav Bělohradský a David Storch.
Foto: Ladislav Miko

